

Nauka o temperamentima ljudi u tradicionalnoj islamskoj medicini (1)

Arman Berberac

UDK 28-446

Namjera nam je da kroz nekoliko idućih tekstova čitaocu ponudimo osnove tradicionalne islamske medicine. Prije samog bavljenja i promišljanja o tradicionalnoj islamskoj medicini kako joj je pristupao i definisao Ibn Sina veoma je važno imati na umu da medicina Ibn Sine direktno proizlazi iz njegova pogleda na svijet koji je opet određen peripatetičkom filozofijom čiji je on najveći predstavnik.

U tradicionalnoj islamskoj medicini posebna pažnja se pridavala razumijevanju temperamenta ljudi o čemu i Ibn Sina opširno piše u uvodnim rasprava njegova *Qanuna*¹. Ovo učenje i metodologija liječenja je pred naletom savremenog razumijevanja i pristupu čovjeku u velikoj mjeri potisnuto i otišlo u zaborav pa čak i na Istoku. Danas kada se preispituju metode i naučna dostignuća u medicini, javlja se potreba za oživljavanjem tradicionalne medicine koja je nerijetko učinkovitija, jeftinija i bezbolnija od savremenih metoda liječenja. Namjera nam je da kroz nekoliko narednih tekstova ponudimo osnovne informacije o nekim aspektima tradicionalne islamske medicine. Kada kažemo islamske, prije svega mislimo na ono nasljeđe i iskustvo do kojeg su došli muslimanski

liječnici, a prije svega Ibn Sina, i kao takvo se prepoznaje u svjetskim okvirima.

Danas je u svijetu medicine raširen pogled na čovjeka gdje se on parcijalno posmatra, a to znači svaki dio zasebno i odvojen od cjeline. Za razliku od tradicionalnog pogleda na Istoku koji prema čovjeku ima holistički pristup, a to znači da se čovjek posmatra u cjelini.

Nauka o temperamentima je jedna od nauka kojoj su od davnina svi ljudi poklanjali pažnju, ne uzimajući u obzir njihov stepen ili smjer obrazovanja, te su shodno shvatanjima i spoznajama o ovome svoje živote i usklađivali s ovom naukom.

Zanemarivanjem ovog poglavlja iz svojih studija medicina je pretrpjela veliku štetu. Tako je odbacivanjem shvatanja o *bladnom*

Ibn Sina - Avicena

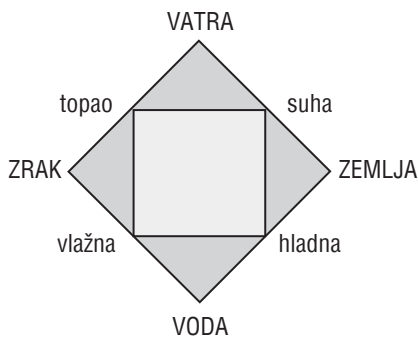
¹ Ibn Sina, *El-Qanūnu fi-t-tibb*, sv. 1, pouka 3, poglavlje 1.

i *toplom* temperamentu kod ljudi i njegove okoline iz sistema liječenja dijagnostičiranje mnogih oboljenja otežano. Naprimjer, poznato je da đumbir liječi glavobolje. Naučnim istraživanjima postalo je jasno da u 70% bolesnika đumbir olakšava bolove, a u 21% bolesnika uvećao je bolove, dok je u 9% bolesnika uzrokovao pojavu svrabeža i ekcema (dermatitisa). Međutim, sa staništa *nauke o temperamentima* đumbir je lijek *toploga tipa* ili *temperamenta* i kao takav može ukloniti glavobolju koja je *hladnog temperamenta*. Međutim, ako se upotrijebi za liječenje glavobolje *toplog temperamenta* doći će do pogoršanja, a ukoliko se upotrijebi za liječenje osobe sa *toplom i suhim temperamentom* uzrokovat će pojavu svrabeža i ekcema.

Teorija o osnovnim elementima u strukturi prirode

Osnovni elementi predstavljaju koncept koji su mnogi filozofi koristili kako bi objasnili strukturu prirode. Platon kaže da koncept osnovnih elemenata potiče od filozofa koji su pripadala takozvanoj jonskoj školi. Od tih je filozofa Empedokle bio prvi koji je popisao o sva četiri elementa i uveo teoriju elemenata u filozofiji.

Ta četiri elementa su: vatra, zrak, voda i zemlja. Svaka od ova četiri elementa imaju dvije osobine ili kvalitete po kojima se razlikuju međusobno.

Prikazani klasični dijagram daje jedan kvadrat uokviren u drugom kvadratu, pri čemu uglovi većeg kvadrata predstavljaju osnovne elemente, a uglovi manjega njihove osobine ili kvalitete.

Tako je: vatra topla i suha, zrak topao i vlažan, voda hladna i vlažna i zemlja hladna i suha. Naravno, postoji i *peti element* koji je duh i snaga koja vlada spomenutim elementima.

Iz srca ova četiri elementa formirala se priroda, a nastale su i biljke, životinje i čovjek. Budući da su stvorenja dio te prirode i u njima samima se nalaze osobine *toplog, hladnog, suhog* i *vlažnog*. Ravnotežu odnosa *toplog* i *hladnog* unutar stvorenja sam Uzvišeni Bog određuje o čemu govori 3. ajet sure *et-Talāk*:

قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا

Nesumnjivo, Allah je svakoj stvari odredio mjeru!

Zdravlje svakog čovjeka je u tome da očuva onu unaprijed određenu mjeru, količinu i odnos elemenata u sebi. Naravno, za očuvanje toga je potrebno da svaki pojedinac dnevno unese određenu količinu *toploga, hladnoga, suhog* i *vlažnoga*. Ovo unošenje se radi putem ishrane, okoline kao i kroz postupke.

Pretvaranje četiri elementa u jedan temperament

Rezultat djelovanja četiri elementa u biljkama također stvara četiri osobine, koje se na taj način i dijele. Budući da se hranimo biljkama, potrebno je da poznajemo njihove osobine, kako bismo za svoju konstituciju mogli da odaberemo one odgovarajuće biljke. U prirodi biljke imaju sljedeće okuse:

1. sladak,
2. gorak,
3. kisel,
4. slan,
5. jak (ljut),
6. opor,
7. bez ukusa.

Svaki od spomenutih ukusa ukazuju na posebnu osobinu koja se krije u biljkama, upravo kako i mirisi i boja same biljke ukazuju na istu činjenicu.

Skupina slatkih, gorkih, jakih i slanih okusa su *toplog temperamenta*, poput kivija, dok su skupine kiselih i oporih ukusa *hladnog temperamenta*, poput krastavca.

Ukus ima različite nivoe slatkoće, gorčine, slanosti i ljutine, te shodno tome imaju i različite odnose *hladnog* i *toplog* u sebi. Naprimjer, količina gorčine okrajka krastavca je različita od količine gorčine mente, gdje je gorčina mente veća nego količina gorčine okrajka krastavca. Zato, količina gorčine mente u odnosu na okrajak krastavca ima drugi stepen. Nadalje, gorčina kolokvinte (gorke tikve) u odnosu na mentu je mnogo veća, te zbog toga ima četvrti stepen gorčine. Ili naprimjer, slatkoća grožđa je različita od slatkoće hurme, kao što je slatkoća hurme različita od slatkoće meda. Kao što se slatkoća meda od djeteline razlikuje od slatkoće meda od timijana.

Humori, graditelji čovjekova i životinjskoga tijela

Ljudi i životinje se hrane iz prirode. Unešena hrana se nakon varenja pretvara u osnovne tekućine ljudskoga tijela (lat. *humor*), kojima se osigurava kretanje i rast organa, tijela, kao i njihovo oporavljanje. Te tekućine su: krv (ar. دم), crna žuč (ar. سَوْدَاء), žuta žuč (ar. صَفْرَاء) i sluz (ar. بَلْغَم). Ove tekućine kao i četiri elementa imaju svoje osobine, temperamente i tipove, pa kažemo da je krv topla i vlažna, crna žuč je hladna i suha, žuta žuč je topla i suha, a sluz je hladna i vlažna.

Svaka biljka ili okus koje smo spomenuli tvore tekućinu koja se naziva *humor* (ar. حِلْط) ili osnovne tekućine ljudskog tijela. Za voće koje je toplog i suhog temperamenta, poput manga, dunje, masline i kokosa kažemo da

uvećava žutu žuč i kao takve nazivamo ih *kolerik* (ar. صَفْرَاوِي), a da voće hladnog i suhog temperamenta, poput naranče, kivija, šljive i kajsije, umanjuje žutu žuč.

Kada se u tijelo unese više od potrebnog voća sa hladnim i suhim temperamentom, poput kiselog šipka, grejpfruta i drijenka, stvorit će crnu žuč, a takve nazivamo *melankolik* (ar. سَوْدَاوِي), dok nasuprot njih, opor okus ima funkciju umanjenja crne žuči, poput ananasa, smokve, hurme i jabuke.

Korištenje voća koja stvara krv, poput hurmi i grožđa nazivamo *sangvinik* (ar. دَمَوِي). Dok, jela hladnog i vlažnog temperamenta, poput krastavca i paradajza, koja stvaraju sluz nazivamo, *flegmatik* (ar. بَلْغَمِي).

Čovjekovo tijelo se stvara kombinacijom i spojem ovih tekućina. Postojanje veće ili manje količine ovih tekućina u tijelu uzrokuje promjenu strukture čovjekova tijela, različite oblike lica, krupnije odnosno sitnije građe, boje kože, gustoća ili rijetkost raspoređenosti dlaka po tijelu, oblik i boja kose, kao i samih potencijala osobe.

Shodno količini i odnosa ovih tjelesnih tekućina ljudi se dijele na skupine. Upravo ovdje nastaju razne vrste temperamenata i tipova osoba (ar. مَزَاج). Svaki tip odnosno temperament osobe ima posebnu građu tijela, sklonosti ka određenoj hrani, ponašanju i radnjama.

Kada je u čovjekovom tijelu omjer tjelesnih tekućina ravnomjeran, kažemo da osoba ima *skladan temperament* (ar. مَزَاجُ الْمُعْتَدِل). Ukoliko bi unošenjem određene hrane došlo do uvećanja količine žute žuči u čovjeku, tada kažemo da u toj osobi preovladava temperament zvani *kolerik* (ar. مَزَاجُ الصَّفْرَاوِي). Ukoliko dođe do uvećanja količine krvi, osoba će imati temperament zvani *sangvinik* (ar. مَزَاجُ الدَّمَوِي). Ukoliko dođe do uvećanja količine crne žuči, osoba će imati temperament zvani *melankolik* (ar. مَزَاجُ السَّوْدَاوِي). Ukoliko dođe do uvećanja količine sluzi, osoba će imati temperament zvani *flegmatik* (ar. مَزَاجُ البَلْغَمِي).

Svaki spomenuti temperament ima relativni sklad koji čuva njihovo zdravlje. Što znači da jedna osoba koleričikog temperamenta dok god je u svojoj prirodi skladna, ona je i zdrava. Isto vrijedi i za druge vrste temperamenta.

Ako želimo da jednu osobu održimo u stanju zdravlja, moramo nastojati da *humori* njihovog tijela ostanu u skladu. Za očuvanje ovog sklada potrebno je unijeti potrebnu količinu *toplog* i *hladnog* u tijelo. Očuvanje sklada znači očuvanje zdravlja. Onog trenutka, kada tijelo izađe iz svog sklada i uveća mu se *toplota*, *hladnoća*, *vлага* ili *suhoća*, tijelo obolijeva. Ovo uvećavanje osobina ili je cjelokupna i manifestuje se u cijelom tijelu, poput krvnog pritiska i guste krvi, ili je parcijalna i manifestuje se samo u određenom dijelu ili organu tijela, poput uvećanja žute žuči što uzrokuje glavobolju, ili uvećanje sluzi u koljenu što uzrokuje otek i bolove na tom mjestu, ili uvećanje hladnoće u mozgu što uzrokuje zaboravljanje.

U ovom slučaju je potrebno tjelesne tekućine vratiti u sklad! Zbog svega rečenog slogan tradicionalne islamske medicine jeste:

“Očuvanje sklada je isto što i zdravlje. Stvaranje sklada jeste isto što i liječenje.”

A da bismo *humore* vratili u sklad potrebno ih je ojačati, a to se čini unošenjem hrane koja stvara taj *humor* u tijelu.

Onog trenutka kada se jedan ili više *humora* uveća u tijelu, nastaje bolest, a za njeno

liječenje potrebno je uvećane *humore* umanjiti, a za njegovo umanjivanje potrebno je uvećati njegov oprečni *humor*. Naprimjer, za umanjivanje toplote žute žuči potrebno je uvećati vlagu. Dok za umanjivanje *hladnoće* i *suhoće* potrebno se koristiti *toplutom* i *vlagom*, tj, uvećanjem crne žuči. Ovo pravilo se u tradicionalnoj islamskoj medicini naziva: *Liječenje oprečnim, jačanje istoga!* – بِالضِّدِّ، التَّقْوِيَةُ بِالْعَيْنِ الْمُعَالِجَةُ

Zaključak

Kao što fizikalni svijet čine četiri osnovna elementa i njihove kombinacije: vatra, zrak, voda i tlo prema tradicionalnoj filozofiji, isto tako i ljudsko tijelo i njegov karakter određuje miješanje četiri elementa: topla i vlažna krv, vruća i suha crna žuč, vlažna i hladna sluz i hladna i suha žuta žuč. Shodno ovome svaki čovjek ima za sebe specifičan karakter i kao takvom se treba prilaziti, zasebnoj jedinici. Zdravlje čovjeka ovisi o odnosu ovih četiri faktora, odnosno njihovoj usklađenosti. Svaki poremećaj u tom odnosu donosi bolest. Ljudsko tijelo posjeduje snagu da samo čuva zdravlje i da u slučaju bolesti tijelu vrati njegovo prirodno stanje. Lijek u tom slučaju ima samo ulogu podržavatelja i pomagača tijela u njegovoj uspostavi usklađenosti četiri elementa i otklanja prepreka.